

De regels van het spel

In dit essay beziet Frits van Hest de spelen voor het volk als ontmoetingsplaats voor bovenklasse en onderklasse. De vraag is in hoeverre die twee werelden allianties mogen aangaan met elkaar. Want op een goed moment gaat het niet meer om dat spel waar iedereen naar wil kijken of het geld dat daarmee gemoeid is, maar om de vraag wie bepaalt welke regels er gelden in de maatschappij. Niets nieuws onder de zon overigens; in de Oudheid was de trend al te zien. Wat te doen?

Door Frits van Hest

Coffeeshops sponsoren voetbalclubs: gedogen of verbieden? Dat was de vraag in *Nieuwsuur* op 2 november vorig jaar (van Gorp, 2019). De inkt van de eerste versie van dit artikel was toen nog maar nauwelijks opgedroogd. *Nieuwsuur* vervolgde met berichten over amateurvoetbalclubs die reclameborden voor coffeeshops langs hun velden hadden geplaatst. Soms zijn daar tienduizenden euro's mee gemoeid. Burgemeesters die daarmee werden geconfronteerd, antwoordden onmiddellijk dat dit niet kon. Even later kwam burgemeester Paul Depla van Breda in beeld – toch de voorman van vele onderzoeken naar ondermijning in de voetbalwereld. Hij vond shirtreclames en borden langs het voetbalvelden niet geoorloofd, maar een stoel voor een coffeeshophouder op de hoofdtribune van profvoetbalclub NAC wel. Dat is niet hetzelfde als adverteren, verklaarde hij. Een redenering op het scherp van de snede. De verkoop van softdrugs mag dan onder allerlei strenge voorwaarden worden gedoogd, maar dat geldt niet voor het telen van meer dan vijf hennepplanten voor eigen gebruik, en zo komt er via de coffeeshops toch geld dat zonder meer illegaal is, terecht in de wereld van het voetbal.

Het voorbeeld laat zien hoe onderwereld en bovenwereld op publieke plaatsen letterlijk naast elkaar zitten en met elkaar in contact komen. Ondermijning ligt op de loer en de vraag is of je de criminele onderwereld en

de gevestigde legale bovenwereld van elkaar kunt blijven onderscheiden. In een ander nieuwsitem van de NOS werd gerefereerd aan een onderzoek naar ondermijning onder twaalf Brabantse en Zeeuwse clubs van het amateurvoetbal. Vijf van de twaalf onderzochte clubs zouden gesponsord zijn door crimineel geld. Eén club zou zelfs gefundeerd hebben als ontmoetingsplek voor leden van de door de rechter en in hoger beroep verboden motorclub Satudarah, die waren doorgedrongen in de sponsors, het bestuur en seniorenteam (Andringa, 2019). Twee oplossingen dienen zich aan. Je kunt de wet zó veranderen dat het telen van wiet legaal wordt. De telers worden dan in een klap van louche criminelen gerespecteerde zakenlieden. De andere oplossing is om streng te handhaven. Welke oplossing een

Boven- en onderklasse gaan stilzwijgend een contract aan om het spel mogelijk te maken

maatschappij kiest, heeft diepgaande consequenties voor de mate waarin onderwereld en bovenwereld met elkaar verstrengeld raken en in het verlengde daarvan voor het functioneren van een maatschappij.

Spel en cultuur

Het is geen toeval dat de vermenging van onderwereld en bovenwereld zich ontplooit bij sport en spel: dat is zo oud als de menselijke geschiedenis. Johan Huizinga wees er in zijn *Homo ludens* (Huizinga, 1950) al op

dat 'spel' het fundament van menselijke cultuur vormt, maar tegelijk kan leiden tot verloedering. De impact van het moderne voetbal op de maatschappelijke orde toont bijvoorbeeld opmerkelijke gelijkenissen met die van spelen en sportieve gebeurtenissen in de Oudheid. De gelijkenis legt bloot dat mensen altijd de behoefte hebben gehad om niet aan één maar aan twee werkelijkheden deel te nemen, namelijk die van de noodzaak en die van de vrijheid. Rondom het speelveld worden maatschappelijke verschillen overstegen en de tweedeling in de maatschappij wordt tijdelijk opzij gezet. In de Oudheid die tussen patriciërs en plebejers; in de Moderne Tijd die tussen financiële elite en minder bedeeden. Bovenklasse en onderklasse gaan stilzwijgend een contract aan met als doel het spel mogelijk te maken. Gezamenlijk stichten ze een vrije tijd en een vrijplaats om de werkelijkheid van alledag, die gedictieerd wordt door noodzaak, werk en schaarste, te vervangen door een andere, zelfgekozen, vrije werkelijkheid, waarin geluk en genot leidend zijn.

Het contract behelst dat er tijdelijk andere normen gelden dan de reguliere. In de werkelijkheid van de noodzaak staat het gewone volk in dienst van de elite; in de werkelijkheid van het spel identificeren beide klassen zich met elkaar. Werkgevers en werknemers, bestuurders en onderdanen worden aanhanger, fan, supporter van de door hun gezamenlijk uitverkoren club. Zolang de wedstrijd duurt delegeren ze hun meningsverschillen aan de strijdende partijen en ontlenen ze hun identiteit aan een van de twee partijen op het veld. Emoties en aandriften mogen intens getoond en beleefd worden, dat is zelfs de bedoeling. Beide klassen verzamelen zich rondom het speel-

veld en nemen deel aan het feest. De bovenklasse koopt de vrede die nodig is om het spel te verwezenlijken door middelen ter beschikking te stellen: sponsoring van de favoriete club en aanschaf van het speelveld.

*Knokpartijen worden
buiten het stadion
voortgezet en zelfs
onderling georganiseerd,
los van het spel*

De minderbedeelden richten hun frustratie, woede en revolutionaire neigingen jegens de bovenklasse op de tegenstander in het spel. De verbroedering tussen maatschappelijke boven- en onderklasse is relatief; ieder behoudt zijn eigen rituelen. De bovenlaag viert feest in haar eenzijdig transparante glazen skyboxen, drinkt champagne en geniet van exquise hapjes. De onderklasse doet het met bier en snacks. Ze dost zich uitbundig uit in de clubkleuren, verft haren en gezicht, leeft zich uit in spreekkoren, oerkreten en clubliederen. De bovenklasse draagt voorzichtige clubdas of het petje en beperkt zich tot gejoel.

De spelregel

Tijdens het spel geldt er maar één spelregel: jezelf uitleven mag niet ontaarden in het verstoren van het spel op het speelveld. Gebeurt dat wel, dan is het spel uit en wordt het tijdelijk contract tussen de klassen opgezegd. Toch worden de grenzen van die afspraak telkens weer opgezocht. Enthousiasme

slaat om in fanatisme; strijdlieiders ontaarden in knokpartijen. Fanatieke hooligans binnen en buiten het supportersvak nemen het over van de rest en maken gebruik van het podium dat hen binnen het theater van het spel wordt geboden. Knokpartijen worden buiten het stadion voortgezet en zelfs onderling georganiseerd, los van het eigenlijke spel. Zo kunnen allianties ontstaan tussen hooligans, criminelen en partijen van de maatschappelijke bovenlaag – deels vanuit de criminaliteit geïnfiltrerd, deels behorend tot de gevestigde orde. Overigens nuanceert Van Ham (2019) een al te snelle conclusie dat deze processen uitsluitend te verklaren zijn vanuit de groepsdynamiek. Relschoppers onderscheiden zich volgens hem van de grote massa van supporters doordat zij tot de onderklasse van de maatschappij behoren. Vaak staan ze op jonge leeftijd al bekend om psychische stoornissen en crimineel gedrag. Maar op het moment dat de allianties gesmeed zijn, wordt de democratische rechtstaat op de proef gesteld. Het gaat niet meer om het verstoren van het spel op de spelvloer. De inzet is nu wie de eigenaar is van de spelregels die een maatschappij reguleren.

Lessen uit de Oudheid

Het fanatisme van hooligans tijdens wagenrennen en shows met gladiatoren vormde in de Oudheid herhaaldelijk een bedreiging voor de gevestigde maatschappelijke orde. Maar dat niet alleen. Hoewel de maatschappelijke bovenlaag van de Oudheid zich in hun loges bijvoorbeeld bedreigd voelde door het hooliganisme, zag ze er ook kansen in. Delen van de moderne politiek volgen die trend.

59 na Christus, Pompeï. Op een muurschildering, oorspronkelijk afkomstig uit Pompeï en nu te zien in het Museo Archeologico Nazionale te Napels, zie je de rellen afgebeeld die in 59 na Chr. woedden in het plaatselijke amfitheater. Inwoners van Pompeï en Nuceria bevochten elkaar op leven en dood. Vele supporters kwamen om of raakten zwaar gewond. Keizer Nero verbood gedurende tien jaar voorstellingen in dit theater (Flohr & Hunnik, 2019).

1985 na Christus, Brussel. Tweeduizend jaar later speelde Juventus tegen Liverpool de finale van de Europa Cup I in het Brusselse Heizelstadion. De supporters van Liverpool vielen de Italianen aan. Negenendertig supporters werden in de gevechten doodgedrukt. De meeste toeschouwers hadden niets in de gaten. De wedstrijd ging door. Eindstand 1-0 voor Juventus (Wikipedia, Heizeldrama).

680 voor Christus tot 1202 na Christus, Delphi, Rome, Constantinopel. Spelen voor het volk waren immens populair in de klassieke Oudheid en tot ver in de Byzantijnse Periode. Op het luxueuze grafmonument dat in de zomer van 2017 in Pompeï werd gevonden, wordt bijvoorbeeld beschreven hoe een sponsor van wie we de naam helaas niet kennen, bij uitzondering toestemming kreeg om ondanks het keizerlijk verbod, weer eens grote spelen te organiseren in het amfitheater. Er traden 416 gladiatoren op die streden tegen elkaar en tegen een enorme hoeveelheid dieren. Om de feestvreugde te verhogen liet de sponsor een banket aanrichten voor een kleine zevenduizend mensen. Ook subsidieerde de gulle gever gedurende vier jaar de graanprijs voor het gewone volk (Flohr & Hunnik, 2019).

Behalve de bloedige gevechten van de

gladiatoren waren ook de wagenrennen immens populair in Rome en Byzantium. Ze werden al georganiseerd sinds de 25ste Olympiade van Delphi, 680 v. Chr. Het ging er woest aan toe. De menners van de met vier paarden aangespannen strijdswagens

Hooligans vielen tijdens de wagenrennen in februari 532 de keizerlijke skybox aan

probeerden elkaar van de track af te duwen of in de hoek van het stadion te krijgen. Niet zelden vielen er doden. Het beste kunnen deze races nog vergeleken worden met de Grand Prix van de Formule 1. Evenals de Max Verstappens van nu, werden menners bejubeld, gelauwerd en met geldprijzen gefêteerd. Neem Gaius Appuleius Diokles. Omgerekend had de held zo'n slordige dertien-en-een-half miljard euro bij elkaar geracet toen hij op 42-jarige leeftijd met pensioen ging. De wagenrennen hielden pas op te bestaan na de vierde Kruistocht, waarin Constantinopel door de Kruisvaarders werd geplunderd en verwoest, 1204 na Chr. Toch bleef het Hippodroom nog lang in stand, maar nu als plek waar riddertoernooien werden gehouden.

19 februari 2015 na Christus, terug in Rome. Aanhangers van Feijenoord brengen zware schade toe aan de nog maar net gerestaureerde Fontana della Barcaccia bij de Spaanse trappen. Er vallen gewonden en dertig supporters van Feijenoord worden gearresteerd. De volgende dag spreekt de Italiaanse pers schande over de Rotterdammers.

532 na Christus, Constantinopel. Tijdens het bewind van Keizer Justinianus verenigden zich de hooligans van de blauwen en de groenen om hun politieke eisen kracht bij te zetten. Deze supportersverenigingen waren toen al verworven tot bendes die verbonden waren met politieke partijen en een deel van de senatoren en elite families. Hooligans vielen tijdens de wagenrennen in februari 532 de keizerlijke skybox aan, die rechtsreeks toegang gaf tot zijn paleis. Het lukte Justinianus om de blauwen om te kopen en met hun hulp werd de opstand neergeslagen. De helft van de stad was toen al verwoest en 30.000 supporters zouden in een strafexpeditie zijn afgeslacht (Wellman, 1987).

Matchfixing, doping, witwassen

Gelukkig zijn we nog niet zover in onze samenleving. Toch kan men zich afvragen of we niet hard op weg zijn in die richting. Hebben zich achter het rookglas van de skyboxen bovenwereld en onderwereld niet allang vermengd? Matchfixen, doping en

witwaspraktijken zijn aan de orde van de dag in het voetbal, bij het wielrennen en de atletiek. Binnen het amateurvoetbal ligt cliëntelisme op de loer. Voor wat hoort wat. ADO, Fortuna en Vitesse hebben of hadden hun geschiedenissen met louche financiers. Reden waarom de Rabobank zich, uit angst voor witwassen en de aantrekkingskracht van het voetbal op criminelen, heeft teruggetrokken als financier van het betaald voetbal. Op een heel ander speelveld, namelijk dat van het Sinterklaasfeest, is sinds enkele jaren ook een risicovolle vermenging van bovenwereld en onderwereld gaande. In Den Haag werden leden van KOZP (Kick Out Zwarte Piet) overvallen door een zestigtal jongeren die hen belaagden met zwaar vuurwerk, ruiten van gebouwen en auto's kapot knuppelden en deuren proberen te forceren. In de *NRC* van 10 november 2019 wijst terrorismedeskundige Teun van Dongen erop dat voetbalhooligans, extreemrechts en losse voorstanders van Zwarte Piet allianties aangaan (Laarhoven & Middel, 2019). Tussen voor- en tegenstanders

FOTO: CHRISTOPHER PUGMIRE IN OPDRACHT VAN VICE

van Zwarte Piet ontbrandt de strijd om wat moreel de enige toelaatbare identiteit is voor de grote groep, in dit geval de hele natie. Nog terwijl de georganiseerde hooligans infiltreren in het pro-Zwarte Pieten-kamp twittert Wilders dan: *Er is maar een Zwartepiet en die is ZWART. En: De enige echte Zwartepiet. Niemand zal hem laten verdwijnen. Geen linkse actievoerders, geen D66 rechters, geen cultuurhaters, helemaal niemand. Zwarte Piet zal blijven!*

Als gevolg van de vermenging van boven- en onderwereld is het volstrekt onduidelijk waar we bij een sportwedstrijd naar zitten te kijken. Naar een louter sportieve prestatie van de wedstrijddeelnemers? Naar afspraken tussen matchfixers? Naar de bevelen van opdrachtgevers uit de politiek? Of naar een wedstrijd tussen farmaceutische giganten? Belangrijke vragen, omdat stilzwijgen over de louche kanten van netwerken binnen sport en spel en het hooliganisme een bedreiging betekent voor individuele burgers en de maatschappelijke orde in zijn geheel.

Conclusie

Het is een unieke eigenschap van ons mensen dat wij in twee werkelijkheden kunnen en willen leven: die van de noodzaak en die van de vrijheid. De noodzaak is het domein van de alledaagse werkelijkheid, dat van de vrijheid wordt gevormd door het spel. De vrijheid van het spel creëren en vieren we binnen een afgebakende tijd en ruimte. Maatschappelijke onderklasse en bovenklasse sluiten stilzwijgend een contract, zetten hun geschillen tijdelijk opzij en ontmoeten elkaar als gelijken. De gezamenlijkheid van hun identiteit is onbetwifelbaar. Het spel kan beginnen: aandriften, genot en

emoties vieren hoogtij. Dat geldt niet alleen voor sport maar voor allerlei vormen van vermaak.

Er is maar een spelregel: het spel mag niet verstoord worden. Gebeurt dit wel, dan ontstaan er heftige conflicten die zelfs revolutionair van aard zijn. Voor groeperingen binnen de bovenwereld en onderwereld

Rond Zwarte Piet ontbrandt de strijd om wat de enige toelaatbare identiteit is voor de hele natie

ontstaat de kans om een alliantie aan te gaan om daarmee macht en invloed te vergroten of zelfs definitief te vestigen. De gelijkenis in structuur en dynamiek van gebeurtenissen in de Oudheid en de Moderne Tijd en de heftigheid ervan is niet toevallig. Ze laten zien hoe de anatomie en de dynamiek van een maatschappij in elkaar steekt en door de menselijke geschiedenis heen onveranderlijk is gebleven.

Dit neemt niet weg dat we als maatschappij willen optreden tegen destabilisering. Een eerste vereiste is de erkenning dat 'spelen voor het volk' kwetsbaar zijn voor hooliganisme, ondermijning, criminele invloeden en maatschappelijke destabilisatie. Omdat het niet gaat om een te verwaarlozen bijverschijnsel vraagt de situatie om een alerte monitoring. Kennis van groepsdynamiek binnen de grote en de kleine groep is dan onontbeerlijk en het plaatsen van de symptomen in een historisch perspectief kan behulpzaam zijn.

Analyse van de ernst van de dreiging voor maatschappelijke destabilisatie is de vol-

gende stap. Dit kan dan leiden tot besluiten over handelend optreden tegen (samenwerkende) hooligans en ondermijnende personen. Voor amateurvoetbal adviseren Bruinsma et al. (2019) bijvoorbeeld om te letten op geldgebrek bij een club in combinatie met een te hoog ambitieniveau van een club. Ook waarschuwen zij voor het uitblijven van interventies wanneer er vermoeden bestaat van connecties met de criminaliteit. Handelen kan echter alleen effectief zijn met een duidelijk integriteitsbeleid en duidelijke ethische en juridische maatstaven. Bruinsma et al. melden verder dat er nationaal en internationaal slechts weinig

onderzoek is verricht naar de verstrengeling van boven- en onderwereld in de sport. Vanuit onze kennis over groepsdynamica en groepspsychotherapie zijn wij potentieel in staat om een belangrijke rol te spelen, naast juristen en politici. Ten slotte, omdat hooligans vaak tot de groep van psychisch kwetsbaren behoren (Van Ham, 2019) zal preventief en curatief beleid niet alleen op groepsverschijnselen gericht dienen te zijn maar ook op individuen.

*Frits van Hest is psycholoog,
oud-psychotherapeut en
voormalig redacteur van dit blad.*

Literatuur

Andringa, R. Criminelen proberen binnen te komen in Brabants amateurvoetbal. *NOS Nieuws*, 10 juni 2019.

Bruinsma, M.Y., Ceulen, R. & Spapens, A. (2019). *Ook criminelen houden van voetbal: Criminele sponsors van het amateurvoetbal in Brabant en Zeeland*. Bureau Bruinsma & Tilburg University.

Gorp, G. van (2019). Coffeeshops sponsoren voetbalclubs: gedogen of verbieden? *NOS Nieuwsuur*, 2 november 2019.

Flohr, M. & Hunnik, V. (2019). Een gulle gever zonder naam. De nieuwe grafinscriptie uit Pompeï. *Hermeneus, tijdschrift voor Antieke Cultuur*, 91(1), p. 26-32.

Ham, T. van (2019). Voorbij het heetst van de strijd; groepsdynamica of individuele kenmerken bij groepsgeweld. *Groepen. Tijdschrift voor groepspsychotherapie & groepsdynamica*, 14(3), p. 41-45.

Huizinga, J. (1950). *Homo ludens. Proeve eener bepaling van het spel-element der cultuur*. Haarlem: Tjeenk Willink en Zoon.

Laarhoven, K. & Middel, M. (2019). Vrees voor radicalisering Pro-Pieten. *NRC*, 10 november 2019.

Wellman, P.I. (1987). *Theodora van Byzantium. Keizerin-Maitresse*. Houten: Kadmos.

Wikipedia, diverse lemma's: Heizeldrama; Gaius Appuleius Diokles; Fontana della Barcaccia; Nika Oproer; Hooligans, vermenging onderwereld en bovenwereld.
